

KOMMISSIONEN FOR DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABER

Bruxelles, den 5.3.2003
KOM(2003) 98 endelig

**RAPPORT FRA KOMMISSIONEN
TIL RÅDET, EUROPA-PARLAMENTET,
DET EUROPÆISKE ØKONOMISKE OG SOCIALE UDVALG OG
REGIONSUDVALGET**

**Årsberetning om lige muligheder for kvinder og mænd
i Den Europæiske Union 2002**

RESUMÉ

I denne årsberetning, som er den syvende om lige muligheder for mænd og kvinder i Den Europæiske Union, gives et overblik over de vigtigste begivenheder og resultater på området lige muligheder på medlemsstatsplan og på europæisk plan i 2002.

2002 var et år af stor betydning, som markerer en historisk milepæl i udvidelsesprocessen, idet man afsluttede tiltrædelsesforhandlingerne med Cypern, Tjekkiet, Estland, Ungarn, Letland, Litauen, Malta, Polen, Slovakiet og Slovenien. EU ser nu frem til at byde disse stater velkommen som medlemmer fra den 1. maj 2004. Den mellemliggende periode giver mulighed for at styrke overvågningen og samarbejdsstøtten til disse lande i den afsluttende fase af deres forberedelser til fuldt medlemskab. I den forbindelse blev handlingsprogrammet for ligestilling mellem mænd og kvinder åbnet for deltagelse af kandidatlandene i 2002.

2002 markerede også påbegyndelsen af arbejdet i EU-konventet om Europas fremtid. Kvindernes ringe repræsentation i konventet er blevet kritiseret, og for at råde bod på dette forhold slås der nu til lyd for en styrket metode til integrering af kønsaspektet (gender mainstreaming). Hvis en fremtidig forfatningstraktat skal leve op til de mange udfordringer, som EU står over for, er det klart, at den skal afspejle de interesser, som kvinder og mænd i et udvidet Europa har, og bekræfte det veletablerede princip om ligebehandling af kvinder og mænd. For at opnå et samfund med ligestilling må EU fortsat arbejde på at fjerne uligheder og fremme ligestilling mellem mænd og kvinder i alle sine politikker og foranstaltninger (integrering af kønsaspektet).

Rammestrategien for ligestilling mellem mænd og kvinder indeholdt fortsat en struktur for integrering af kønsaspektet på alle politikområder, og i 2002 gennemførte man f.eks. en evaluering af den europæiske beskæftigelsesstrategi, herunder af betydningen af integrering af kønsaspektet, og en analyse af kønsaspektet i forbindelse med strukturfondene. Man gjorde store fremskridt med hensyn til at øge opmærksomheden og udvekslingen af god praksis i forbindelse med den sociale integrationsproces og rapporten om pensioner.

Den vellykkede ændring af direktivet om ligebehandling, som var resultat af samarbejdet mellem Rådet og Europa-Parlamentet i proceduren for fælles beslutningstagning, gav et betragteligt øget fokus på ligestilling på beskæftigelsesområdet. Opmærksomheden blev også rettet mod vold i hjemmet rettet mod kvinder, herunder vedtagelsen af indikatorer, og indsatsen for at forebygge og forhindre dette uacceptable fænomen blev styrket.

Ligestilling er en menneskeret for alle, og synlig international solidaritet og støtte til kvinder, som nægtes denne ret, er af afgørende betydning. Der blev truffet en række vigtige foranstaltninger i 2002, men der er stadig meget, der skal gøres, og dette vil derfor fortsat være et område af stor betydning for indsatsen i fremtiden.

Omfattende statistiske data kan findes i den vidtrækkende statistiske beskrivelse af kvinder og mænds liv i Europa (The life of women and men in Europe - ISBN 92-894-3568-2), som Eurostat offentliggjorde i 2002.

Kapitel I

LIGESTILLING MELLEM KVINDER OG MÆND I ET UDVIDET EU

1. Udfordringer og muligheder i forbindelse med udvidelsen

Med afslutningen af tiltrædelsesforhandlingerne med Cypern¹, Tjekkiet, Estland, Ungarn, Letland, Litauen, Malta, Polen, Slovakiet og Slovenien ser EU nu frem til at byde disse stater velkommen som medlemmer fra den 1. maj 2004.

I hele udvidelsesprocessen har man i forbindelse med drøftelserne og forhandlingerne om ligestilling ikke kun anført, at kandidatlandene skal leve op til lovgivningen og processerne i EU. Når man skaber en union med et endnu tættere samarbejde mellem de europæiske folkeslag og byder disse lande velkommen i EU, får man en rigdom af erfaringer og resultater, som de eksisterende medlemsstater også kan lære af. Denne proces præget af gensidig udveksling af de resultater, som man har opnået i de mange forskellige lande, kan forventes at påvirke ligestillingen i Europa i en ny retning og at give et samfund præget af ligestilling ny og lovende fremdrift.

Ligestilling har i lang tid været anerkendt som et grundlæggende princip og en grundlæggende rettighed og er en "målsætning" i traktaten om Den Europæiske Union. Ligestilling er for alle borgere - kvinder og mænd - da demokratiske samfund kun kan fungere optimalt, hvis alle borgere deltager og bidrager i fuldt omfang. Det skal således understreges, at ligestilling ikke er et minoritetsspørgsmål, da det vedrører hele befolkningen. Det er derfor af afgørende betydning, at lovgivningsmæssige og administrative bestemmelser og praksis, som har til formål at tilvejebringe ligestilling mellem mænd og kvinder, drejer sig om denne målsætning, uden at den bliver kategoriseret som en problemstilling, der vedrører en minoritet.

Først og fremmest er det dog af afgørende betydning, at alle tiltrædelseslandene styrker deres indsats for at øge kendskabet til de nye rettigheder blandt borgerne. Hvis lovgivningen skal rodfæstes i samfundet, er det tvingende nødvendigt at oplyse borgerne om deres rettigheder og at opfordre dem til at udnytte deres rettigheder i en kultur præget af åbne drøftelser, som støttes af retsvæsenets kapacitet til at behandle tvister effektivt.

Gennemførelse af lovgivningen

Hvad angår lige muligheder, var det nødvendigt at gennemføre ni direktiver vedrørende ligestilling mellem kvinder og mænd. Som anført i den periodiske rapport² er processen for tilvejebringelse af overensstemmelse med EU's regelværk langt fremme i mange kandidatlande, navnlig Cypern, Tjekkiet, Letland, Litauen, Ungarn, Slovakiet og Slovenien, hvor man traf yderligere foranstaltninger i 2002. Estland, Malta og i ringere grad Polen halter dog bagefter. Fremskridt med hensyn til processen for tilvejebringelse af overensstemmelse er nødvendige i alle landene, og i tråd med det stærke mandat fra Det Europæiske Råds møde i København vil Kommissionen intensivere overvågningen af den politiske udvikling i alle tiltrædelseslandene.

1 Betingelserne for Cyperns tiltrædelse af EU, hvad angår det tyrkisk-cypriotiske samfund, vil afhænge af aftalen i tiltrædelsestraktaten i overensstemmelse med de principper, hvorpå EU er grundlagt.

2 KOM (2002) XXX, oktober 2002.

En ændring af den tjekkiske beskæftigelseslov, som blev godkendt af Parlamentet i april 2002, præciserer definitionen af direkte og indirekte forskelsbehandling i forbindelse med adgangen til beskæftigelse yderligere. En ændring af den litauiske ligestillingslov vedrørende direkte og indirekte forskelsbehandling blev vedtaget i juni 2002, og støtten til begge forældre i forbindelse med, at de passer børn på op til otte år, er blevet forbedret. I Slovenien blev ligestillingsloven, en paraplylovgivning, som giver et fælles grundlag for at tilvejebringe lige muligheder for kvinder og mænd i den offentlige sfære, vedtaget i juni 2002. I Letland trådte loven om beskyttelse af arbejdstagerne i kraft den 1. januar 2002 og den nye arbejdsmarkedslovgivning den 1. juni 2002. I Slovakiet havde den nye lov om social sikring, som blev vedtaget i maj 2002, til formål at afslutte gennemførelsen af direktivet om lige behandling med hensyn til social sikring. I september 2002 blev der gennemført ligeløn for samme arbejde eller arbejde af samme værdi for mænd og kvinder i Cypern.

Man vil fortsætte samarbejdet med Bulgarien og Rumænien, som har gjort store fremskridt, hvilket afspejles i de store fremskridt med hensyn til deres tiltrædelsesforhandlinger, samt med Tyrkiet.

Gennemførelsesstrukturer

Gennemførelse af lovgivningen er dog i sig selv ikke nok. Erfaringerne har vist, at **støttemekanismer** er af afgørende betydning, herunder strukturer som f.eks. ligestillingsorganer, en ombudsmand for ligestilling samt aktive, veloplyste kilder, som kan give uafhængig rådgivning. Effektiv gennemførelse af den for nyligt vedtagne lovgivning bliver nu udfordringen sammen med sikring af, at de relevante institutioner har etableret en tilstrækkelig administrativ kapacitet og er i stand til at leve op til de nye forpligtelser, som den nye lovgivning pålægger dem.

I **Tjekkiet** kan arbejdsformidlingskontorerne træffe positive foranstaltninger med henblik på at fjerne eller i det mindste mindske ulighederne på arbejdsmarkedet. Derudover mødtes rådet for lige muligheder for mænd og kvinder for første gang i april 2002. Rådet er et tværministerielt rådgivende organ med mandat til at fremme ligestillingspolitik. Siden januar 2002 har hvert enkelt ministerium oprettet en permanent stilling for en embedsmand, som udelukkende beskæftiger sig med spørgsmål vedrørende ligestilling. I juni 2002 bekendtgjorde den **ungarske regering** oprettelsen af et nyt anti-diskriminationskontor, som skal bekæmpe forskelsbehandling på arbejdsmarkedet af handicappede, roma-befolkningen og andre minoritetsgrupper samt kvinder. Med afgørelsen om at oprette et ligestillingsråd i **Letland** i februar 2002 er der blevet skabt et koordinerende og rådgivende organ. I **Litauen** fortsætter kontoret for ombudsmanden for lige muligheder med at være aktiv på området direkte og indirekte forskelsbehandling. I 2002 blev kontoret styrket yderligere. Den nye lov om forholdet mellem arbejdsgiver og arbejdstager i **Slovenien** indeholder bestemmelser om vedtagelse af et særligt nationalt program vedrørende lige muligheder og giver også regeringskontoret for lige muligheder mulighed for at udpege en ombudsmand, som skal behandle sager vedrørende forskelsbehandling. I oktober 2001 blev der i **Polen** oprettet et udvalg om ligestilling mellem kvinder og mænd, som består af befuldmægtigede under regeringen. I **Cypern** er det nødvendigt at styrke strukturerne og mekanismerne for den praktiske gennemførelse af lovgivningen, navnlig hvad angår uafhængige rådgivningsstrukturer. Den administrative kapacitet, som er nødvendig for at gennemføre EU's regelværk i **Malta**, er oprettet, men skal styrkes yderligere.

I Rumænien og Bulgarien har man gjort begrænsede eller slet ingen fremskridt med hensyn til at udvikle institutionelle og administrative strukturer, som muliggør gennemførelse og håndhævelse af retten til ligestilling.

Derudover har man taget andre initiativer vedrørende integrering af kønsaspektet i kandidatlandene. **Ungarn** har fremmet denne integrering gennem uddannelse for jurister, øget kendskab og bekæmpelse af uligheder, navnlig på arbejdsmarkedet. I **Letland** har indsatsen været rettet mod at fremme gennemførelsen af ligestillingskonceptet. I marts 2002 godkendte man den dertil knyttede handlingsplan for gennemførelse af konceptet i 2002, og man planlægger at udarbejde en national ligestillingsstrategi 2003-2007, herunder uddannelse vedrørende ligestilling for embedsmænd.

2. Den socio-økonomiske dimension

2.1. Beskæftigelse

Samarbejde med tiltrædelseslandene er allerede blevet påbegyndt i form af socio-økonomiske koordineringsprocesser. En samarbejdsproces vedrørende beskæftigelse, de såkaldte "Joint Assessment Papers" (fælles evalueringsrapporter), har til formål at forberede kandidatlandene på deres fremtidige deltagelse i EU's beskæftigelsesstrategi og at bestemme beskæftigelsespolitiske prioriterede områder som en del af forberedelserne på den fremtidige ESF-støtte.

I stærk kontrast til erfaringerne i de 15 medlemsstater var kvindernes deltagelse på arbejdsmarkedet i tiltrædelseslandene tidligere stor (med undtagelse af Malta, hvor den er særlig lav), men faldt dramatisk i de første år af overgangsperioden. Der er stor arbejdsløshed blandt både kvinder og mænd i navnlig Letland, Litauen, Malta, Polen og Slovakiet. På den anden side er mændenes deltagelse lavere end gennemsnittet i EU, hvilket betyder, at forskellene mellem kønnene med hensyn til både beskæftigelse og arbejdsløshed er mindre end i EU. Som i EU er der en stærk kønsopdeling på tiltrædelseslandenes arbejdsmarkeder, mens lønforskellen mellem mænd og kvinder er endnu større.

I de fleste af tiltrædelseslandene er man opmærksom på behovet for en politik og en strategi for integrering af kønsaspektet, men mangler dog de nødvendige redskaber. Familievenlige arbejdstidsordninger er ud over grundlæggende bestemmelser om barselsorlov og familierelateret orlov stadig udviklet i ringe omfang. De fleste tiltrædelseslande skal også udvikle børnepasningsmuligheder til en rimelig pris, navnlig de central- og østeuropæiske lande, hvor sådanne muligheder forsvandt med det tidligere systems sammenbrud.

Land	Erhvervsfrekv.		Beskæftigelsesgr.		Arbejdsløshed	
	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd
2001(%)						
Cypern	56,9	81,5	53,2*	79,1*	6,5	3
Tjekkiet	63,3	78,7	57	73,3	9,9	6,8
Estland	65,5	74,4	57,3	65,5	12,5	12
Ungarn	52,4	67,7	49,8	63,4	5,0	6,4
Letland	63,0	72,1	55,7	61,9	11,6	14,1
Litauen	67,9	75,9	58,5*	61,9*	13,8	18,4
Malta	34,4	81,4	31,6	76,4	8,2	6,2
Polen	61,4	73,9	48,9	61,2	20,3	17,2
Slovakiet	63,8	78,0	51,8	62	18,3	20,5
Slovenien	62,8	72,8	58,8	68,6	6,3	5,7

Når de 10 tiltrædelseslande bliver medlemmer, vil den beskæftigelsesgrad, som man i Lissabon satte som målsætning, blive ændret lidt. Den generelle beskæftigelsesgrad bliver ændret med ca. 1,5 procentpoint til 62,4 % med en større påvirkning af mændenes beskæftigelsesgrad end af kvindernes.

Beskæftigelsesgrad før og efter udvidelsen af EU i 2004³		
<i>2001 (%)</i>	<i>I alt 15–64</i>	<i>Kvinder 15–64</i>
EU 15	63,8	54,7
Kandidatlande (10)	56,8	51,1
EU25 (EU15 + kand. lande 10)	62,6	54,1
Mål	Tæt på 70 %	Mere end 60 %

Som en del af det igangværende samarbejde var ligestilling og integrering af kønsaspektet udtrykkeligt omfattet af de strukturfondsseminarer, som blev tilrettelagt med tiltrædelseslandene i 2002. Som i forbindelse med den fremtidige gennemførelse af strukturfondene vil de også følge den tosidede strategi med integrering af kønsaspektet og specifikke foranstaltninger. Det vil også være vigtigt at sikre, at ngo'erne i de nye medlemsstater inddrages i programmerne som partnere i forbindelse med programmeringen og gennemførelsen samt som fondenes støttemodtagere.

2.2. Social inddragelse

Hvad angår social inddragelse, består samarbejdet hovedsageligt i at udarbejde **fælles integrationsnotater (Joint Inclusion Memoranda)**, som har til formål af forberede tiltrædelseslandene på fuld deltagelse i den europæiske sociale integrationsproces fra og med tiltrædelsesdatoen. Den fælles udarbejdelse af notaterne tjener som en gensidig læringsproces, som omfatter både Kommissionen og de nationale myndigheder i de enkelte tiltrædelseslande, som bedes beskrive de sociale forhold for kvinder og mænd i lavindkomstgrupperne, at pege på kønsrelaterede problemer og at forklare, hvordan kønsaspektet integreres i politikkerne for social inddragelse, og hvilke specifikke foranstaltninger der kan være nødvendige. Notaterne vil være færdige inden udgangen af 2003 og repræsenterer et væsentligt bidrag til tiltrædelseslandenes udarbejdelse af deres første nationale handlingsplaner for bekæmpelse af fattigdom og social udstødelse i 2005.

2.3. Kvinders deltagelse i beslutningstagningen

Udvidelsesprocessen medfører et Europa, hvor kvinder kan spille en ny rolle uden nogen form for udelukkelse. Kvindernes rettigheder hænger uløseligt sammen med social fremgang. Det er derfor af afgørende betydning, at kvinder i tiltrædelseslandene kan drage fordel af den eksisterende fællesskabslovgivning vedrørende ligestilling mellem mænd og kvinder. I forbindelse med de valg, som skal afholdes i Europa i 2004, skal kvinderne fuldt ud kunne deltage i beslutningstagningsprocessen og det politiske liv. Dette bør af kvinderne i tiltrædelseslandene opfattes som en mulighed for at gøre sig selv mere synlig inden for politik.

Som en del af støtten til tiltrædelseslandene blev handlingsprogrammet for ligestilling mellem kvinder og mænd åbnet for deltagelse af disse i 2002. Man følger en faseopdelte tilgang, som giver tiltrædelseslandene mulighed for at øge kendskabet gennem en række seminarer, som

holdes på lokalt plan i 2003, og som lokale og nationale aktører inviteres til at deltage i. Den anden fase omfatter deltagelse i projekter med partnere fra andre medlemsstater eller lande.

I 2003 vil Kommissionen fokusere sine aktiviteter på fremme af ligestilling i beslutningstagningsprocessen. Det er det prioriterede emne, der er blevet bestemt i den indkaldelse af forslag, som blev offentliggjort i november 2002 (fristen for indsendelse af forslag er den 14. marts 2003). Dette vil give et solidt grundlag for foranstaltninger og udveksling mellem tiltrædelseslandene og medlemsstaterne.

Sluttelig er det kun gennem direkte dialog, at man kan opnå en reel forståelse, som kan fungere som grundlag for et partnerskab. Således blev tiltrædelseslandene opfordret til at deltage som observatører i møderne i det rådgivende udvalg og programudvalget i oktober 2002. Dette positive tiltag vil blive gjort generelt fra april 2003 med henblik på at tilvejebringe et solidt grundlag for fremtidigt samarbejde.

Kapitel II

RAMMESTRATEGI FOR LIGESTILLING MELLEM MÆND OG KVINDER

3. Den tosidede tilgang

Strategien for **integrering af kønsaspektet**, som har været internationalt anerkendt siden FN's kvindekongres i Beijing i 1995, har vist sig at være et effektivt redskab til fremme af ligestilling mellem mænd og kvinder. Integrering af kønsaspektet kombineret med specifikke foranstaltninger, som navnlig består af lovgivning og økonomiske programmer, udgør den tosidede tilgang, som præsenteres i rammestrategien for ligestilling mellem mænd og kvinder. 2002 var det tredje år med gennemførelse af strategien, som omfatter det årlige arbejdsprogram, der dækker alle Kommissionens tjenestegrene.

Erfaringen fra udarbejdelsen og overvågningen af de to tidligere årlige arbejdsprogrammer viser, at det er en effektiv tilgang, som giver resultater. Med dette års arbejdsprogram⁴ er vi halvvejs i EF-rammestrategien for ligestilling mellem mænd og kvinder, som løber i fem år, og der vil i den forbindelse blive gennemført en mere detaljeret undersøgelse af de fremskridt, som man har opnået med hensyn til gennemførelse af ligestilling i Europa-Kommissionens forskellige tjenestegrene, herunder evaluering af påvirkningen af de menneskelige og økonomiske ressourcer.

Kommissionen har nu godkendt den generelle tilgang vedrørende konsekvensanalyse.⁵ Således vil man fra 2003 gradvist begynde at anvende en konsekvensanalyse, som er baseret på tre søjler (social, økonomisk og miljømæssig bæredygtighed), i forbindelse med alle nye, større initiativer, dvs. initiativer, der fremlægges i den årlige politikstrategi eller senere i Kommissionens arbejdsprogram. Konsekvensanalysen vil træde i stedet for de nuværende krav til virksomhedskonsekvensanalyser, kønsspecifikke analyser, konsekvensanalyser for små og mellemstore virksomheder, konsekvensanalyser af samhandelen, konsekvensanalyser af lovgivning osv. Det nye integrerede konsekvensanalyseværktøj bygger på eksisterende praksis, som indarbejdes i det nye værktøj. De enkelte generaldirektorater skal dog sikre, at de konsekvensanalyser, de gennemfører, også i tilstrækkeligt omfang tager højde for indvirkninger på ligestillingsområdet, og dette er et område, hvor man fortsat skal være på vagt.

4. Den europæiske beskæftigelsesstrategi

Fra begyndelsen har ligestilling været et element af afgørende betydning i Luxembourg-processen, og den europæiske beskæftigelsesstrategi afspejler dette. I 2002 gennemførte Kommissionen en evaluering af den europæiske beskæftigelsesstrategi. Et af de vigtigste resultater var, at den tosidede strategi vedrørende ligestilling, dvs. integrering af kønsaspektet og specifikke foranstaltninger, viste sig at være vellykket. Synligheden af ligestilling er blevet forbedret selv i de medlemsstater, som "halter bagefter", og kønsforskellene er blevet mindre, navnlig hvad angår beskæftigelsesgrad og arbejdsløshed.

4 Arbejdsprogram KOM(2003)47, SEK(2003)137.

5 Meddelelse fra Kommissionen om konsekvensanalyse KOM(2002) 276 endelig, jf. http://europa.eu.int/comm/press_room/presspacks/pdf/276-4en.pdf

På trods af de mange fremskridt, som man har opnået i løbet af de sidste fem år, skal der dog stadig gøres en stor indsats for at nå målene fra Lissabon og Stockholm og for at mindske forskellene mellem kønnene, som stadig er for store. En vedvarende indsats er nødvendig for at nå målene vedrørende beskæftigelsesgraden i EU, navnlig målet for ældre arbejdstagere. I den fælles rapport om forøgelse af arbejdsmarkedsdeltagelsen anslog man den nødvendige forøgelse af antallet af arbejdstagere mellem 2002 og 2010 til 15,4 mio. arbejdstagere, heraf 9,6 mio. kvinder og 7,4 mio. ældre arbejdstagere. Baseret på de nuværende scenarier er målet fra Lissabon vedrørende en overordnet beskæftigelsesgrad på 70 % kun realistisk, hvis man indtil 2010 opretholder og om nødvendigt bygger videre på de seneste forbedringer af den måde, hvorpå de europæiske arbejdsmarkeder fungerer, og stigningen i kvindernes deltagelse.

Disse mål (Lissabon og Stockholm) vedrører beskæftigelsesgraden, og selv om det er klart, at øget beskæftigelse hænger direkte sammen med en forøgelse af deltagelsesfrekvensen, skal en reduktion af arbejdsløsheden også spille en rolle i denne sammenhæng. Det vil ikke være let at forøge deltagelsen, da dette til dels afhænger af ændringer af de kulturelle og socio-psykologiske faktorer. De væsentligste grunde til, at folk i aldersgruppen 15-64 står uden for arbejdsmarkedet, er som følger: personlige eller familiemæssige forpligtelser (næsten 20 % af det samlede antal uden for arbejdsmarkedet, men 29,2 % af kvinderne uden for arbejdsmarkedet), sygdom eller handicap (9 %), uddannelse (27 %, næsten 90 % i aldersgruppen 15-24) og pensionering (16 %, ca. 90 % i aldersgruppen 55-64). Der er store kønsbestemte forskelle mellem disse grupper med hensyn til grundene til at være uden for arbejdsmarkedet. Mænd er uden for arbejdsmarkedet på grund af uddannelse eller pensionering, mens næsten halvdelen af kvinderne i aldersgruppen 25-54 uden for arbejdsmarkedet er det på grund af familiemæssige og huslige forpligtelser. Skatte- og afgiftssystemer påvirker kvinders beslutning vedrørende deltagelse, navnlig når de kombineres med plejansvar og fortsat eksistens af lønforskelle mellem kønnene, som medfører en lavere forventet indtægt.

Man er i stigende grad opmærksom på, at *lønforskellen mellem mænd og kvinder ikke automatisk bliver mindre som resultat af, at kvindernes deltagelse øges*, da forskellen hænger sammen med strukturelle uligheder mellem mænd og kvinder på arbejdsmarkedet. Derudover skal resultaterne overvåges og evalueres på mellemlangt og langt sigt samt i forhold til kønsopdeling.

På Det Europæiske Råds møde i Barcelona vedtog medlemsstaterne mål for tilvejebringelsen af børnepasningsfaciliteter. Der skal findes børnepasningsfaciliteter for mindst 90 % af børnene mellem 3 år og den lovpligtige skolealder og mindst 33 % af børnene under 3 år senest i 2010. Selv om et stigende antal medlemsstater har indført nye foranstaltninger, herunder kvantitative mål og frister, med henblik på at forbedre børnepasningsfaciliteterne, er antallet af gode faciliteter til en rimelig pris stadig *ikke tilstrækkeligt til at dække efterspørgslen eller nå målene fra Barcelona*. Spørgsmålet vedrørende forbedring af *pasningsordninger for andre med pasningsbehov* er indtil sidste år ikke blevet gjort til genstand for megen opmærksomhed.

Mange medlemsstater udvider deres *orlovsordninger* (Danmark, Frankrig, Finland, Spanien, Sverige, Det Forenede Kongerige, Irland, Østrig og Nederlandene). Mens dette er en positiv udvikling på baggrund af uligevægten mellem mænd og kvinder med hensyn til tilgangen til pasnings- og plejeopgaver, hvor ansvaret fortsat ligger på kvinderne, er der dog risiko for, at lange orlovsperioder kan få negativ betydning for kvindernes deltagelsesfrekvens, øge de kønsbestemte forskelle med hensyn til løn og forøge kønsopdelingen.

Ligestillingspolitik generelt og den tosidede tilgang i særdeleshed er nøglen til at øge beskæftigelsesgraden, forbedre kvaliteten på arbejdspladsen og fremme et rummeligt arbejdsmarked. De fremtidige udfordringer vedrørende lige muligheder er fortsat: at nå målene fra Lissabon, at forbedre overvågningen af politikernes betydning, at forbedre børnepasningsmulighederne i henhold til målene fra Barcelona samt at inddrage arbejdsmarkedets parter yderligere, navnlig hvad angår de kønsbestemte lønforskelle og forældreorlov.

5. Strukturfondene

EU's strukturfonde giver omfattende økonomisk bistand til udvikling af færdigheder, fremme af jobskabelse og støtte af nødstedte regioner. Ligestilling er et centralt mål, og man følger i den forbindelse den tosidede tilgang med specifikke foranstaltninger vedrørende lige muligheder parallelt med en mere overordnet forpligtelse til at integrere kønsaspektet i forbindelse med tiltagene under fondene.

Denne tostrengede tilgang er mest udviklet inden for Den Europæiske Socialfond (ESF), som er EU's vigtigste økonomiske støtteredskab til gennemførelse af den europæiske beskæftigelsesstrategi. De fleste initiativer, som har til formål at reducere uligheder mellem kønnene, drejer sig om beskæftigelse og støttes af ESF. Det viste sig at være vanskeligere at gennemføre integrering af kønsaspektet inden for andre områder under strukturfondene som f.eks. transport, miljø og udvikling af landdistrikterne.

ESF-støtte til "kvinders adgang til og deltagelse på arbejdsmarkedet" i euro og i procent af de samlede udgifter under ESF.

	<i>Udgifter i euro</i>	<i>%</i>
Østrig	76 782 000	10,5
Italien	837 469 241	10,0
Tyskland	1 099 335 311	9,5
Luxembourg	3 380 600	4,6
UK	355 121 072	4,6
Gækenland	193 761 925	4,5
Spanien	521 899 539	4,4
Irland	46 631 000	4,3

	<i>Udgifter i euro</i>	<i>%</i>
Frankrig	257 352 700	3,8
Belgien	38 252 364	3,5
Danmark	10 498 333	2,3
Nederland.	43 139 000	2,2
Sverige	8 102 800	0,8
Finland	6 723 000	0,8
Portugal	17 240 700	0,4
EU	3 515 689 585	6,0

Den tredje konference om integrering af kønsaspektet i strukturfondene (14.-15. juni 2002, Santander, Spanien) gjorde det klart, at kun nogle få af de programmer, som skal gennemføre fondene i medlemsstaterne, har en omfattende strategi for integrering af kønsaspektet. Mens mange programmer omfatter en generel forpligtelse til at behandle de forskellige konsekvenser af tiltagene under fondene for kvinder og mænd, mangler de fleste klare mål og overvågning med hensyn til ligestilling.

Italien er en af de første medlemsstater, som indførte en omfattende evalueringspakke med henblik på at måle den udvikling med hensyn til ligestilling, som er opnået gennem strukturfondene. Ved hjælp af denne pakke sigter de italienske myndigheder med ansvar for fondene mod at sikre, at de personer, som udformer, udvælger og gennemfører de projekter, som skal støttes, fuldt ud tager hensyn til kønsaspektet.

Et andet eksempel på god praksis er den fælles indsats, som otte regioner i **Spanien** gør for at anvende en del af strukturfondsstøtten på at forbedre kvindernes beskæftigelsesegnethed, bekæmpe kønsopdelingen og fremme en bedre forening af arbejde og familieliv. Foranstaltningerne omfatter uddannelse (navnlig i sektorer, hvor kvinder er underrepræsenteret), økonomisk støtte til virksomheder, som ansætter arbejdsløse kvinder, støtte til virksomheder ejet og/eller drevet af kvinder, kampagner, forskning og fremme af kvindernes deltagelse i beslutningstagningsprocessen.

Resultaterne af konferencen i Santander var nyttige for Kommissionen i forbindelse med udarbejdelsen af en meddelelse⁶ i slutningen af 2002. I denne satte man fokus på god praksis inden for integrering af kønsaspektet og anbefalede forbedringer heraf. Meddelelsen giver input til Kommissionens midtvejsevaluering af strukturfondenes programmeringsperiode på seks år, som skal offentliggøres i 2003 og indeholder en række klare budskaber:

- Specifikke foranstaltninger rettet mod det underrepræsenterede køn er af afgørende betydning, og det er nødvendigt at gøre den støtte, som afsættes hertil, synlig ved fra begyndelsen i forbindelse med udvælgelseskriterierne at tildele yderligere point til de projekter, som bidrager til ligestilling.
- Den støtte, som tildeles specifikke ligestillingsforanstaltninger og navnlig integrering af kønsaspektet, skal være synlig - og i mange tilfælde øges.
- Integrering af kønsaspektet er vanskelig, og specifik ekspertise i forbindelse med uddannelsesaktiver er af afgørende betydning, hvis den skal være effektiv. Kønsopdelte statistikker er af central betydning i den forbindelse.

I forbindelse med fremtidig strukturfondsstøtte vil det være vigtigt at fortsætte den tosidede strategi med integrering af kønsaspektet og specifikke foranstaltninger med henblik på at reducere ulighederne og opnå målet vedrørende et samfund præget af ligestilling.

6. Den sociale integrationsproces

Den europæiske sociale integrationsproces er udformet med henblik på at støtte medlemsstaterne i deres kamp mod fattigdom og social udstødelse. Rådet fastlægger fælles mål, på grundlag af hvilke medlemsstaterne udarbejder nationale handlingsplaner. Rådet opfordrede medlemsstaterne til at integrere et kønsaspekt i alle deres strategier til bekæmpelse af fattigdom og social udstødelse.

I EU var 16 % af kvinderne og 15 % af mændene i risiko for fattigdom i 1999 og 10 % af kvinderne og 8 % af mændene er i vedvarende risiko for fattigdom.⁷ Når kønsaspektet kombineres med andre faktorer, findes der store forskelle. F.eks. er 24 % af kvinderne sammenlignet med 19 % af mændene i risiko for fattigdom i de husholdninger, som består af en person. Risikoen for fattigdom blandt enlige forældre - hovedsageligt kvinder - er på ca. 38 %.⁸

Kønsaspektet var ikke særlig synligt i de første nationale handlingsplaner, som blev fremlagt i 2001. I juli 2002 vedtog ministrene, at kønsaspektet skal have mere opmærksomhed. Denne politiske forpligtelse satte også for alvor skub i vellykket integrering af kønsaspektet. De

6 KOM (2002) 748.

7 Eurostat, ECHP-UDB ver.dec. 2002.

8 Joint Inclusion Report - data fra 1997 - tabel 3c.

næste nationale handlingsplaner skal forelægges i juli 2003, og man er allerede begyndt at udarbejde disse.

På europæisk plan gennemførte man en gensidig læringsproces i september 2002 med de nationale koordinatore af planerne og nationale eksperter i ligestillings spørgsmål. Medlemsstaterne drøftede deres erfaring inden for integrering af kønsaspektet, deres succes historier og også deres problemer, og hvordan de påtænker at løse disse. Der blev også arrangeret et særligt møde om integrering af kønsaspektet inden for rammerne af den europæiske rundbordskonference om social inddragelse i Århus i oktober 2002. I rundbordskonferencen deltog medlemmer af Europa-Parlamentet, de nationale myndigheder, lokale og regionale myndigheder, forskere, arbejdsmarkedets parter og ngo'er.

Som resultat heraf ændrede Rådet teksten om de fælles mål for planerne i 2003 for at understrege, at kønsaspektet bør integreres i hver enkelt fase af planen. Dette blev beskrevet yderligere i det fælles udkast til planerne, som de nationale koordinatore udarbejdede. Det forventes således, at specifikke aktioner vedrørende kønsaspektet bliver mere fremtrædende i planerne for 2003, og at integrering af kønsaspektet overordnet set bliver mere synligt.

7. Kønsaspektet i de nationale pensionsstrategier

I december 2001 vedtog medlemsstaterne at forelægge rapporter om, hvordan de har til hensigt at sikre, at de kommende generationer af pensionister får en tilstrækkelig indkomst uden at pålægge de kommende generationer af arbejdstagere en urimeligt stor byrde. Rapporterne bygger på fælles mål vedrørende pensionsordningernes tilstrækkelighed, økonomiske bæredygtighed og deres evne til at tage højde for ændrede behov. I forbindelse med mål 10 opfordrer man medlemsstaterne til at forklare, hvordan deres pensionsordninger kan bidrage til, at man opnår den ønskede større ligestilling mellem kvinder og mænd.

Kvinder udgør størstedelen af de ældre - næsten 60 % af de ældre over 65 og næsten to tredjedele af dem på over 75. De fleste pensionsordninger er dog traditionelt udformet med henblik på, at manden forsørger familien og arbejder på fuld tid uden afbrydelser af erhvervs karrieren. De første nationale rapporter, som blev indsendt i september 2002, viser, at mange pensionsordninger stadig afspejler disse grundlæggende principper.

Kvindernes gennemsnitlige pension er i mange lande stadig betragteligt lavere end mændenes gennemsnitlige pension, hvilket hovedsagelig skyldes forskelle mellem mænd og kvinders erhvervs karriere.⁹ I Finland udgjorde kvindernes gennemsnitlige samlede pension i 2000 841 EUR, 27 % lavere end mændenes gennemsnit. I Spanien er forskellen på 37 %. Kvindernes gennemsnitlige bidragspligtige pension udgjorde 405 EUR og mændenes 650 EUR i 2001. I Østrig udgjorde kvindernes gennemsnitlige lovpligtige pension i 2000 734 EUR og mændenes 1334 EUR, en forskel på 45 %. I Frankrig udgjorde mændenes gennemsnitlige månedlige pension i 1997 1342 EUR sammenlignet med kvindernes på 767 EUR, en forskel på 43 %. I Det Forenede Kongerige var forskellen i 2001 på 16 %, idet mænd modtog 183 GBP om ugen og kvinderne 153 GBP.

Kommissionens evaluering af rapporterne viser dog, at medlemsstaterne gradvist er ved at tilpasse deres ordninger til udviklingen med hensyn til kvinder og mænds sociale og økonomiske rolle, idet man tager hensyn til kvindernes øgede arbejdsmarkedsdeltagelse og iværksætter nye foranstaltninger med henblik på at gøre det lettere at forene arbejde og

9 Kommissionens meddelelse om Udkast til Fælles rapport fra Kommissionen og Rådet om tilstrækkelige og bæredygtige pensioner - KOM(2002) 737 endelig.

familieliv. Effekten heraf vil dog vise sig langsomt, og der vil fortsat være betydelige forskelle mellem kvinder og mænds pensionsrettigheder i lang tid endnu.

8. Andre politikker

8.1. Eksterne forbindelser

En undergruppe om eksterne forbindelser er blevet nedsat inden for rammerne af den tværtjenstlige gruppe om ligestilling med deltagelse af GD for Udvikling, GD for Udvidelse, Samarbejdskontoret EuropeAid, GD for Eksterne Forbindelser, Kontoret for Humanitær Bistand, GD for Handel og GD for Beskæftigelse, Sociale Anliggender og Arbejdsmarkedsforhold. I 2002 gennemførte undergruppen en evaluering af de eksisterende politikker, herunder status med hensyn til gennemførelsen af de tre meddelelser¹⁰ vedrørende eksterne forbindelser, på grundlag af en rapport udarbejdet af en ekspert i kønsrelaterede spørgsmål.

Gruppen fokuserer på effektiv gennemførelse af handlingsprogrammet for integrering af kønsaspektet i Fællesskabets udviklingssamarbejde fra juni 2001 og betydningen for kvinder af EU's handels- og udviklingspolitik samt andre politikker på det udenrigspolitiske område indtil nu. Den vil undersøge yderligere, hvad Kommissionen kan tilbyde som merværdi i sine forhandlinger og inden for rammerne af bilaterale forbindelser med partnere uden for EU, og hvordan Kommissionen støtter styrkelse af kvinders indflydelse samt deres deltagelse i den humanitære og politiske proces.

8.2. Forskning og udvikling

Kommissionen har fortsat sine aktiviteter vedrørende kvinder og videnskab under anvendelse af en række forskellige tilgange.

En ekspertgruppe, som blev oprettet i januar 2002 med henblik på at evaluere kvindernes deltagelse i industriel forskning, aflagde rapport i januar 2003.

Kommissionen planlægger også at etablere en europæisk platform for kvindelige videnskabsfolk, som skal udvikle aktiviteter rettet mod at forbedre vilkårene for kvindelige videnskabsfolk og at inddrage dem mere aktivt i den videnskabspolitiske debat på nationalt og europæisk plan. Som forberedelse iværksatte man i november 2002 en undersøgelse vedrørende net af kvindelige videnskabsfolk. Denne undersøgelse vil dække perioden fra november 2002 til juni 2003.

I slutningen af oktober 2002 oprettede Kommissionen ekspertgruppen "Enwise", som skal undersøge og aflægge beretning om forholdene for kvindelige videnskabsfolk i de øst- og centraleuropæiske lande og de baltiske lande. Denne gruppe vil fremlægge anbefalinger, som har til formål at forbedre kvinders rolle og position inden for europæisk videnskabelig forskning (et mål inden for rammerne af det europæiske forskningsrum) og at øge antallet af kvindelige deltagere fra de lande, som det sjette rammeprogram for forskning (2002-2006) er rettet mod.

Den 17. december 2002 offentliggjorde Kommissionen sin første indkaldelse af forslag under det sjette rammeprogram. Denne omfatter blandt andet en offentlig indkaldelse af forslag til

10 [Kønsdimensionen i udviklingssamarbejdet, kvinders rolle inden for konfliktforebyggelse og EU's rolle med hensyn til at fremme menneskerettighederne og demokrati.](#)

aktiviteter vedrørende kvinder og videnskab. Man vil fokusere på udvikling af synergieffekter mellem nationale og regionale politikker og aktioner, styrkelse af kvinders deltagelse i industriel forskning og integration af kønsaspektet i videnskabelige institutioner.

Ydermere skal der i forbindelse med integrerede projekter og ekspertisenet forelægges en handlingsplan for ligestilling i forbindelse med hvert enkelt projekt. Derudover vil evaluatorene blive bedt om at afgøre, om et givet projekt omfatter en kønsdimension, og i givet fald hvorledes den bør behandles.

8.3. Uddannelse

Den 29.-30. november 2002 blev der i Budapest afholdt et seminar med de nationale agenturer og undervisningsministerier med ansvar for at forvalte Socrates. Man drøftede resultaterne af og anbefalingerne fra undersøgelsen vedrørende evalueringen af den kønsspecifikke konsekvensanalyse af EF-handlingsprogrammets første fase og bestemte de indikatorer, som skal anvendes i programmets anden fase.

Som reaktion på Kommissionens meddelelse "Realiseringen af et europæisk område for livslang læring"¹¹ vedtog Rådet en resolution i maj 2002. I denne tekst er lige muligheder et af de grundlæggende principper i konceptet vedrørende livslang læring. Blandt målene er kvinders adgang til og deltagelse i livslang læring, navnlig inden for rammerne af en virksomhed, nøglefaktorer.

Som resultat af Kommissionens rapport om "Uddannelsessystemernes konkrete fremtidige mål"¹² vedtog Rådet et arbejdsprogram¹³, hvori der er integreret et kønsaspekt. Disse to tekster udgør udgangspunktet for den fremtidige udvikling af uddannelsespolitikkerne i Europa.

8.4. Miljø

I samarbejde med det spanske formandskab holdt man i februar 2002 i Segovia et seminar om europæisk miljøpolitik og kvinder. Tre emner blev behandlet: behovet for tilbuds-gående analyse af miljøspørgsmål set i et kønsperspektiv, konkrete tiltag med henblik på at integrere kønsperspektivet i miljøpolitikker og behovet for uddannelse. Resultaterne blev fremlagt på Rådets møde den 4. marts 2002.

Integrering af kønsaspektet indgik som en del af GD for Miljøes forvaltningsplan i 2002, og fremskridtene var navnlig synlige inden for affaldshåndtering og beskyttelse af vandområder, have og jordbund. Der er blevet gennemført to undersøgelser af de kønsspecifikke konsekvenser:

- I forbindelse med affaldshåndtering gennemføres der en analyse af betydningen af den nuværende affaldsplanlægningspolitik på kommunalt plan i EU, hvad angår kønsspecifikke konsekvenser, med henblik på at bruge resultaterne af en sådan undersøgelse i forbindelse med udviklingen af retningslinjer for medlemsstaternes affaldshåndteringsplanlægning. En anden undersøgelse vedrørende integrering af kønsaspektet inden for rammerne af vandrammedirektivet er blevet iværksat med

11 KOM(2001) 678 endelig af 21. november 2001.

12 KOM(2001) 59 endelig af 31. januar 2001.

13 Vedtaget den 14. februar 2002, nr. 6365/02.

henblik på at afgøre, om politikkerne påvirker kvinder og mænd forskelligt, og hvordan man i nødvendigt omfang minimerer en eventuel negativ påvirkning.

Uddannelse vedrørende integrering af kønsaspektet blev udvidet til at omfatte koordinatorplanen og omfatter kontaktpersoner i alle afdelinger.

9. Aktører på ligestillingsområdet

Gruppen af kommissionsmedlemmer for ligestilling mellem mænd og kvinder gennemførte en dialog med de vigtigste organer på europæisk plan, herunder Europa-Parlamentet, det spanske formandskab, Det Rådgivende Udvalg for Ligestilling mellem Kvinder og Mænd og European Women's Lobby den 6. marts 2002.

Tjenestegrenenes fælles ligestillingsgruppe fortsatte koordineringen af politikken vedrørende integrering af kønsaspektet inden for Kommissionen og støttede gruppen af kommissionsmedlemmer i forbindelse med overvågning af udviklingen og resultaterne.

Det Rådgivende Udvalg for Ligestilling mellem Kvinder og Mænd¹⁴ fortsatte sit arbejde og vedtog 5 udtalelser. To af disse var rettet mod konventet om indholdet af en fremtidig EU-forfatning og/eller -traktat. I disse udtalelser beskrives grundlæggende principper, som der i henhold til udvalget skal tages hensyn til, hvis Europa skal være et samfund præget af ligestilling.

Med henblik på at udvide samarbejdet med de nationale ligestillingsmyndigheder i EU og koordinere aktiviteterne tilrettelægger Kommissionen i tæt samarbejde med EU's formandskab et møde på højt plan med deltagelse af højtstående embedsmænd med ansvar for ligestillingspolitikker fra medlemsstaterne to gange om året. Målet er at skabe et forum for udveksling af synspunkter vedrørende politiske og strategiske forhold inden for integrering af kønsaspektet og ligestilling. Man har valgt at fokusere på opfølgningen af Beijing-handlingsplanen i Rådet og integrering af kønsaspektet i rådssammensætninger. I 2002 fulgte det spanske formandskab tidligere formandskabers eksempel ved at integrere kønsaspektet i to rådssammensætninger, Rådet (miljø) og Rådet (landbrug). Det danske formandskab integrerede kønsaspektet yderligere i alle relevante punkter på dagsordenen for Rådet (beskæftigelse og social- og arbejdsmarkedspolitik) og fremlagde en vejledning i, hvorledes man integrerer kønsaspektet i rådssammensætninger.

Man fortsatte samarbejdet med andre internationale organisationer så som FN (opfølgningen på Beijing-handlingsprogrammet), Europarådet (styringsgruppen for lige muligheder) og OSCE (ny handlingsplan om ligestilling) for at kunne bygge på den ekspertise, som disse organisationer besidder, og for at fremme integrering af kønsaspektet i forbindelse med relevante politikker.

Ikke-statslige organisationer spiller en betydningsfuld rolle med hensyn til at fremme ligestilling. Deres bidrag er navnlig værdifuldt i forbindelse med bekæmpelsen af menneskesmugling og hjælp til ofrene. I 2002 var kvinders ngo'er særligt aktive med hensyn til at bidrage til arbejdet i EU-konventet om Europas fremtid.

Udvalget om kvinders rettigheder og lige muligheder i Europa-Parlamentet har givet et uvurderligt input vedrørende ligestilling i 2002. Udvalgets opgaver omfatter områder som overvågning af udviklingen inden for og gennemførelse af kvindernes rettigheder i EU samt

fremme af kvindernes rettigheder i tredjelande, gennemførelse og videreudvikling af integrering af kønsaspektet i alle sektorer, fremme af ligestillingspolitik, hvad angår arbejdsmarkedsmuligheder og lige behandling i arbejdet, samt overvågning af anvendelsen af de økonomiske ressourcer, som udvalget er ansvarlig for på nuværende tidspunkt. I 2002 var udvalget det ledende udvalg som medlovgiver i forbindelse med ændringen af direktiv 76/207/EØF om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder for så vidt angår adgang til beskæftigelse, erhvervsuddannelse, forfremmelse samt arbejdsvilkår. Samtidig havde udvalget mulighed for at drøfte en række emner som f.eks. EU's politik i forhold til Middelhavslandene, hvad angår fremme af kvindernes rettigheder og lige muligheder i disse lande, kvindernes repræsentation blandt arbejdsmarkedets parter i EU, midtvejsevaluering af Daphne-programmet 2000-2003, seksuel og reproduktiv sundhed og rettigheder, integrering af ligestillingsaspektet i Fællesskabets udviklingsamarbejde samt kvinder og fundamentalisme.

Kapitel III

SPECIFIK POLITIK OG FORANSTALTNINGER VEDRØRENDE LIGESTILLING

10. Lovgivning

10.1. Lige behandling

Direktiv 76/207/EØF af 9. februar 1976 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder for så vidt angår adgang til beskæftigelse, erhvervsuddannelse, forfremmelse samt arbejdsvilkår blev ændret i september 2002¹⁵ efter intensivt og konstruktivt samarbejde mellem Ministerrådet, Europa-Parlamentet og Kommissionen.

En af de vigtigste ændringer vedrører seksuel chikane på arbejdspladsen. For første gang på EU-plan findes der nu bindende lovgivning, som beskriver og forbyder seksuel chikane som en form for forskelsbehandling på grundlag af køn. Den forbyder enhver for uønsket seksuel adfærd, som skaber et truende eller nedværdigende miljø, og opfordrer også indtrængende arbejdsgiverne til at træffe forebyggende foranstaltninger mod alle former for forskelsbehandling og at udarbejde rapporter om ligestilling til personalet regelmæssigt.

Man opfordrer i høj grad til, at der vedtages kollektive aftaler indeholdende regler om at forbyde forskelsbehandling på grundlag af køn. Man kræver i direktivet også, at der oprettes ligestillingsorganer i medlemsstaterne, og at disse gives omfattende beføjelser til at overvåge udviklingen og at hjælpe sagsøgerne i sager vedrørende forskelsbehandling på grundlag af køn. Det bestemmer ydermere, at den erstatning, som tildeles arbejdstagere, som har været udsat for forskelsbehandling, skal være rimelig i forhold til den skade, som er blevet forvoldt, og udelukker fastsættelse af nogen øvre grænse.

Direktivet bestemmer også, at en kvinde på barselsorlov efter udløbet af barselsorloven har ret til at vende tilbage til det samme eller et tilsvarende arbejde med betingelser og vilkår, som ikke er mindre gunstige for hende, og til at nyde godt af enhver forbedring i arbejdsvilkårene, som hun ville have været berettiget til under sit fravær.

Selv om medlemsstaterne har indtil 2005 til at ændre deres nationale love, så de lever op til direktivet, er de fleste gået hurtigere frem og har allerede nu truffet foranstaltninger mod seksuel chikane på nationalt plan. Den **belgiske** lovgivning vedrørende chikane på arbejdspladsen¹⁶ blev vedtaget i juni 2002. Den **franske** lovgivning vedrørende chikane blev ændret¹⁷ med henblik på at udvide definitionen til at omfatte mobning og udvide gruppen af personer, som skal beskyttes. Ydermere har arbejdsmarkedets parter i **Finland** sammen udarbejdet og offentliggjort de første fælles retningslinjer for bekæmpelse af seksuel chikane på arbejdspladsen. Sluttelig er der i **Irland** under tre forskellige retsfor skrifter blevet udstedt

15 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2002/73/EF af 23. september 2002 om ændring af Rådets direktiv 76/207/EØF om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder for så vidt angår adgang til beskæftigelse, erhvervsuddannelse, forfremmelse samt arbejdsvilkår, EFT L 269 af 5.10.2002, s. 15-20.

16 Moniteur belge/Belgisch Staatsblad, 22. juni 2002.

17 Lov af 2. november 2002.

tre nye kodekser for praksis, som alle afspejler det store antal klager vedrørende mobning på arbejdspladsen.¹⁸

De nationale domstole er også i stigende grad inddraget i at behandle dette emne, og viften af retsmidler varierer meget mellem de enkelte nationale domstole. I **Frankrig** for eksempel stadfæstede "*Cour de Cassation*"¹⁹ en arbejdsgivers beslutning om at afskedige den ansvarlige for sundhedsforhold på grund af seksuel chikane. I **Spanien** fandt *Tribunal de Justicial de Castilla y León*²⁰ en borgmester skyldig i seksuel chikane mod et byrådsmedlem. Denne blev derfor pålagt en betydelig straf. I **Østrig** stadfæstede forfatningsdomstolen en beslutning truffet af ministeriet for arbejdsmarkedsforhold, sundhed og sociale forhold om at overføre en tidligere leder af et statsligt forskningsinstitut til en anden stilling (på lavere plan), fordi han havde udsat en række af sine kvindelige underordnede for mundtlig seksuel chikane.²¹ Sluttelig vil man i **Irland** efter en rapport fra et eksternt rådgivende udvalg ændre politikken i det irske forsvar med henblik på at forhindre de mange tilfælde af chikane.

10.2. Ligeløn

De nationale domstole er også blevet opfordret til at behandle emnet ligeløn. I **Luxembourg** bestemmer lovgivningen, at en faglært arbejdstager skal have en lønstigning på 20 % af mindstelønnen, hvis arbejdstageren har faglige kvalifikationer, som er opnået gennem uddannelse, der er certificeret med et officielt eksamensbevis, eller har beskæftiget sig med det pågældende erhverv i mindst 10 år. *Kantonrechter* i Hilversum, **Nederlandene**, gav en kvindelig pædagog, som anlagde sag med krav om ligeløn, medhold²². Kvinden fik lavere løn end hendes kolleger, fordi hun ikke havde noget eksamensbevis. I 1957, da hun var ung, gennemgik hun den krævede uddannelse, men kunne ikke gå til eksamen, fordi hun på det tidspunkt var blevet gift. Dommeren afgjorde i overensstemmelse med en udtalelse fra ligestillingsudvalget²³, at kvinden var blevet forhindret i at opnå et eksamensbevis, fordi hun var kvinde. I hendes tilfælde udgjorde kravet om et eksamensbevis for at blive placeret på et højere løntrin indirekte forskelsbehandling. I **Danmark** trådte den nye lovgivning²⁴, som kræver, at arbejdsgiverne udarbejder kønsspecifikke lønstatistikker, i kraft den 1. juli 2002.

10.3. Mulighed for at forene arbejde og familieliv

Der er blevet taget lovgivningsmæssige initiativer i en række medlemsstater i 2002. I **Østrig** indførte man en ny lov om pleje- og pasningsorlov²⁵ under arbejdsmarkedslovgivningen med henblik på at muliggøre bedre pleje af døende familiemedlemmer og børn, som er meget syge. Loven giver arbejdstagerne ret til at reducere arbejdstiden eller at tage orlov uden løn med arbejdsgiverens godkendelse. Den 21. januar 2002 fremlagde den **nederlandske** regering et lovforslag i parlamentet vedrørende indførelse af en ordning for lovfæstet ret til langvarig pleje- og pasningsorlov.²⁶ I **Finland** forelagde regeringen den 11. april 2002 parlamentet en

18 Disse kodekser er: Code of Practice Detailing Procedures for Addressing Bullying in the Workplace under Industrial Relations Act, 1990; the National Authority for Occupational Safety and Health Code of Practice on the Prevention of Workplace Bullying under Safety, Health and Welfare at Work Act, 1989 og Safety Health and Welfare at Work (General Application) Regulations, 1993 (Rådets direktiv 89/391/EC); og Code of Practice issued by the Equality Authority on Sexual Harassment and Harassment at Work under the Employment Equality Act, 1998 - Employment Equality Act, 1998 (Code of Practice)(Harassment) Order 2002.

19 Soc. 5 mars 2002 Société Louisiane v. Alsaz RJS 5/02- no. 528 s. 411.

20 Den højeste domstol i den selvstyrende region Castilla-Léon, dom af 30. maj 2002.

21 Verfassungsgerichtshof 26.11.2002, B 2212/00.

22 Kilde: www.cgb.nl/cgbrief/11-rechters1.html

23 Udtalelse 1998-01.

24 Lov nr. 445 af 7. juni 2001.

25 EFT I 89/2002.

26 Kilde: pressemeddelelse fra ministeriet for sociale anliggender og beskæftigelse, 21-1-2002. www.minszw.nl

rapport om børnerelateret politik og evaluering af metoder til forening af arbejde og familieliv. Som følge heraf planlægger man at udvide retten til faderorlov til fire uger fra de nuværende 18 dage. I den **spanske** provins Catalonien har man lovfæstet arbejdstagernes ret til at reducere deres daglige arbejdstid med en tredjedel i otte måneder uden reduktion af lønnen efter de 18 ugers barselsorlov. Denne ret blev i princippet kun givet til kvinder, men vil blive udvidet til at omfatte alle tjenestemænd uanset køn. De **danske** regler vedrørende forældreorlov og børnepasningsorlov er blevet ændret væsentligt. I henhold til lov nr. 141 af 25. marts 2002 findes der ikke længere nogen separat børnepasningsorlov som supplement til forældreorloven.²⁷ Den **tyske** *Job-Aktive-Gesetz* sikrer fra og med den 1. januar 2003, at personer på forældreorlov kan få arbejdsløshedsunderstøttelse, når de vender tilbage.²⁸

De nationale domstoles afgørelser er også meget opmuntrende med hensyn til at forene arbejde med familieliv. Den **tyske** forfatningsdomstol²⁹ afviste en sag, som vedrørte modstand mod at forlænge skoledagen på primærtrinnet i Sachsen-Anhalt. Den overordnede tanke bag ordningerne er at gøre skoledagens længde på primærtrinnet mere hensigtsmæssig for udearbejdende forældre. I **Det Forenede Kongerige** afgjorde appelretten³⁰, at en arbejdsgiver havde udsat en kvinde for indirekte forskelsbehandling på grundlag af køn, da han valgte at afskedige personale med en tidsbegrænset kontrakt før fastansatte. I **Italien** afgjorde domstolen i Venedig³¹ sluttelig, at i henhold til den nationale lovgivning³² kan forældrene frit vælge, i hvor lang en periode de ønsker at tage forældreorlov under den forudsætning, at de på forhånd meddeler dette. Arbejdsgiverne kan ikke nægte at give eller udsætte forældreorloven, fordi de krav, som arbejdet stiller, umuliggør orlov.

11. Handlingsprogrammet

Kommissionen støtter tværnationale projekter vedrørende udveksling af oplysninger og god praksis samt netværkssamarbejde på EU-plan og giver støtte på mellem 250 000 og 500 000 EUR til dækning af op til 80 % af udgifterne. De resterende 20 % skal ansøgeren eller andre kilder finansiere kontant. Projekterne skal inddrage partnere fra mindst tre lande og løber normalt over 15 måneder.

11.1. Ligeløn: *Et prioriteret område i 2001*

Ligeløn i EU var et prioriteret område i programmets første år, fordi lønforskellen mellem mænd og kvinder er en af de mest synlige uligheder, som kvinder er udsat for på arbejdspladsen. I gennemsnit udgør kvindernes løn i EU kun 84 % af mændenes. Flertallet af de 27 projekter³³, som blev udvalgt under handlingsprogrammet i 2001 - og støttet med ca. 8 mio. EUR - vedrørte ligelønsspørgsmål, og resultaterne skal forelægges i 2003. Da projekterne løber over 15 måneder fandt en række konferencer dog allerede sted i 2002. Den fortsatte eksistens af lønforskellen mellem mænd og kvinder blev igen understreget på disse og i en række rapporter³⁴, som bekræfter betydningen af kollektive aftaler, kønsopdelte

27 Denne kan findes i Retsinformation på følgende adresse: <http://www.retsinfo.dk/DELFIN/HTML/A2002/0014130.htm>

28 Bundesgesetzblatt Teil I, 2001, Nr. 66 vom 14.12.2001, S. 3443; <http://217.160.60.235/BGBL/bgbl1f/b101066f.pdf>

29 Dom af 16. april 2002, 1 BvR 279/02, http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk20020416_1bvr027902.

30 Whiffen v Milham Ford Girls' School [2001] Industrial Relations Law Reports 468.

31 Il lavoro nella giurisprudenza, 2001, p. 1052 ff.

32 Artikel 32 i dekret nr. 151 af 21. marts 2001 udgør den konsoliderede lovgivning om beskyttelse af arbejdstagere, som er gravide, som lige har født, eller som ammer (offentliggjort i lovtidende den 26. april 2001, nr. 93 - <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/deleghe/01151dl.htm>).

33 Henvielse til websted.

34 Centraal Bureau voor de Statistiek, www.cbs.nl Pressemeddelelse af 29. maj 2002. Jf. Bulletin 2/2002, s. 32. Jf. Bulletin 2/2002, s. 24. Bericht zur Berufs- und Einkommenssituation von Frauen und Männern im Auftrag des Bundesministeriums für Familie, Senioren, Frauen und Jugend,

jobevalueringsordninger, en tjekliste til brug ved lønforhandlinger og en handlingsplan for ligeløn.

Det danske formandskab var den 29. november 2002 vært for en konference om ligeløn i samarbejde med de ansvarlige for to projekter inden for rammerne af EF-programmet vedrørende rammestrategien for ligestilling mellem mænd og kvinder. Formålet med konferencen var at vise forretningsverdenen, at ligeløn udgør en merværdi. Offentlige og private virksomheder, repræsentanter for arbejdsmarkedets parter, regeringsorganer og europæiske organer blev inviteret til at deltage.

11.2. Forening af arbejde og familieliv: *Et prioriteret område i 2002*

Politikker vedrørende forening af arbejde og familieliv er vigtige bestanddele i kønsdimensionen i den europæiske beskæftigelsesstrategi og den sociale inddragelsesproces, som har til formål at sikre gunstige vilkår for kvinder og mænd, som skal ud på, tilbage til eller forblive på arbejdsmarkedet.

Det omfatter adgang til pasningsordninger til rimelige priser og af høj kvalitet, ligelig fordeling af pasnings- og husførelsesopgaverne, opfordring af fædre til at udnytte forældreorlogsordningerne og mulighed for fleksible ordninger for både mænd og kvinder. Man er særlig opmærksom på de problemer, som kvinder i lavindkomstgrupperne står over for. Kun 12 % af kvinderne i aldersgruppen 16-64 har fuldtidsbeskæftigelse og 8 % arbejder på deltid, mens 66 % ikke er aktive på arbejdsmarkedet sammenlignet med 35 % af mændene i lavindkomstgrupperne.³⁵

Det er også vigtigt for medlemsstaterne at tage hensyn til foranstaltninger, der skal gøre det lettere at forene arbejde og familieliv, når de ændrer deres pensionsordninger med henblik på at undgå at true de pensionsrettigheder, som tilkommer kvinder og mænd, der tager orlov for at passe deres børn.

Den finske premierminister Paavo Lipponen er et fremragende eksempel på en person, som på vellykket vis har formået at forene familie og arbejdsliv. Efter hans døtre blev født, tog premierministeren fem dages faderorlov. "En premierminister er aldrig på ferie. Man skulle hele tiden kunne få fat i mig pr. telefon. Det kom dog ikke i vejen for det vigtigste - at være sammen med min familie. Det var den bedste tid for hele familien. Og min faderorlov havde ikke negative konsekvenser for min karriere. Tværtimod, pressen i Spanien, Italien, Belgien og Frankrig - og i et vist omfang også de finske aviser - berettede om premierministeren, som foretrak at blive hjemme hos sit nyfødte barn under topmødet i Madrid. Det var den bedste reklame, som Finland nogensinde kunne få. Jeg gjorde det for at opmuntre de finske - samt alle europæiske fædre - til at udnytte muligheden for at tage faderorlov".

Som reaktion på indkaldelsen af forslag under ligestillingsprogrammet blev 18 projekter udvalgt og støttet med ca. 7,5 mio. EUR under handlingsprogrammet i 2002. Projekterne blev påbegyndt i slutningen af 2002 og løber over 15 måneder.

11.3. Kvinders deltagelse i beslutningstagningsprocessen: *Et prioriteret område i 2003*

juli 2001; kan findes på følgende adresse: http://www.bmfsfj.de/Anlage19920/Bericht_der_Bundesregierung_zur_Berufs-_und_Einkommenssituation_von_Frauen_und_Maennern.pdf.

35 Den statistiske beskrivelse af kvinder og mænds liv i Europa (The life of women and men in Europe), Eurostat, EDHP-UDB, december 2001, s. 102.

Ligestilling mellem kvinder og mænd i det politiske liv er stadig et vigtigt emne både på medlemsstatsplan og europæisk plan. Mens der i visse medlemsstater er tendens til, at man indfører lovgivning om ligestilling, har resultaterne af de seneste nationale valg givet anledning til blandede følelser. I **Frankrig** for eksempel har loven om ligestilling ikke haft den forventede effekt med hensyn til at give en ligelig kønsfordeling ved hverken lokal- eller parlamentsvalgene.³⁶ På den anden side kan man i **Portugal** konstatere en lille forbedring, på trods af at kvinderne er svagt repræsenteret på parlaments- og regeringsplan.³⁷ I **Nederlandene** derimod var der i forhold til det foregående valg en negativ udvikling ved parlamentsvalget i maj 2002 med hensyn til kvindernes repræsentation.³⁸ En **tysk** rapport om ligelig repræsentation af kvinder og mænd i forskellige udvalg³⁹ er ret opmuntrende.⁴⁰

En række medlemsstater behandler nu emnet ligelig repræsentation af mænd og kvinder inden for politik. I **Belgien** ændrede man forfatningen med henblik på at muliggøre en ligelig repræsentation af kvinder og mænd på forbundsplan.⁴¹ I **Irland** har ligestillingsmyndigheden udarbejdet et rammedokument⁴², som omfatter opnåelse af ligestilling inden for politik som mål.⁴³ Parlaterne i to **spanske** selvstyrende regioner har også vedtaget love om ligestilling i forbindelse med valg, som pålægger politiske partier at lade lige mange kandidater af hvert køn stille op ved valg.⁴⁴ Sluttelig har man i **Det Forenede Kongerige** ændret lovgivningen om forskelsbehandling på grundlag køn gennem Sex Discrimination (Election Candidates) Act 2002⁴⁵ (lov om forskelsbehandling på grundlag af køn (valgkandidater)), således at man giver politiske partier mulighed for at vælge kandidater fra prioriterede lister, som kun omfatter kvinder.⁴⁶

I 2003 vil man fokusere på kvinders deltagelse i beslutningstagningsprocessen. Efter den igangværende evaluering af kvinders deltagelse i beslutningstagningsprocessen og før valgene til Europa-Parlamentet i 2004 vil Kommissionen koncentrere sine støtteaktiviteter i 2003 på fremme af ligestilling i beslutningstagningsprocessen både inden for det politiske og det økonomiske liv.

En åben indkaldelse af forslag blev iværksat i oktober 2002 under programmet for ligestilling mellem mænd og kvinder. Ngo'er eller arbejdsmarkedets parter på EU-plan, netværk bestående af regionale eller lokale myndigheder og organisationer, der har til formål at fremme ligestilling, opfordres til at indsende forslag.

11.4. Prioriterede områder for de kommende år i programmet for ligestilling mellem mænd og kvinder

For at dække alle de punkter i rammestrategien for ligestilling mellem mænd og kvinder (2001-2005), som er omfattet af støtteprogrammet, har Kommissionen fastlagt følgende prioriterede områder:

36 Jf. Bulletin 2/2002, s. 21.

37 Jf. Bulletin 2/2002, s. 33.

38 Jf. Bulletin 2/2002, s. 33.

39 Jf. http://www.bmfsfj.de/top/sonstige/Politikbereiche/Gleichstellung/ix4790_hm.

40 Jf. Bulletin 2/2002, s. 24.

41 Jf. Bulletin 2/2002, s. 17.

42 National Action Plan for Women (national handlingsplan for kvinder), (April 2002). Dokumentet kan findes på www.equality.ie – klik på "publications".

43 Jf. Bulletin 2/2002, s. 30.

44 Jf. Bulletin 2/2002, s. 35.

45 Loven kan findes på følgende websted: www.hmsa.gov.uk/acts/acts2002/20020002.htm.

46 Jf. Bulletin 1/2002, s. 40.

2001: Ligeløn

2002: Forening af arbejde og familieliv

2003: Kvinders deltagelse i beslutningstagningen

2004-2005: Kønsstereotyper, herunder de emner, som er beskrevet i
rammestrategien.

Kapitel IV

MENNESKERETTIGHEDER

12. Menneskehandel

Spørgsmålene vedrørende bekæmpelse af menneskehandel, navnlig med kvinder med henblik på seksuel udnyttelse, figurerede fortsat højt på den politiske dagsorden i 2002. Kvinder og børn i titusindvis smugles ind i EU hvert år, hvilket er meget bekymrende.

Bekæmpelsen af menneskehandel er et af EU's politiske prioriterede områder. I 1996 iværksatte man STOP-programmet, som har til formål at støtte aktioner til bekæmpelse af menneskehandel og seksuel udnyttelse af børn. Man har intensiveret samarbejdet vedrørende håndhævelse af lovgivningen, som har til formål at straffe menneskesmuglerne, og man har forsøgt at tackle dette problem i samtalerne med oprindelses-, transit- og bestemmelseslandene, med et budget på 2 mio. EUR til disse aktiviteter i 2002.

Inden for rammerne af Fællesskabets budget for 2002 vedtog Europa-Parlamentet en ny budgetpost - A-3046 - som har til formål at støtte andre kvindeorganisationer end European Women's Lobby (EWL). Den nye budgetpost med titlen "*Kvindeorganisationer*" med et budget på 300 000 EUR blev udformet med henblik på at dække støtte til andre kvindeorganisationer end European Women's Lobby og skal implementeres af Generaldirektoratet for Beskæftigelse, Sociale Anliggender og Arbejdsmarkedsforhold. Derfor iværksatte man en offentlig indkaldelse af forslag, som har til formål at oprette et "konsortium" af kvindeorganisationer, som ikke er omfattet af European Women's Lobby, og som hjælper ofre for menneskehandel i hele Europa.

Den europæiske konference om forebyggelse og bekæmpelse af handel med mennesker - global udfordring for det 21. århundrede - blev afholdt fra den 18. til den 20. september 2002 i Bruxelles. Kommissionen tog de indledende skridt til konferencen under STOP II-programmet, og den blev arrangeret af Den Internationale Organisation for Ind- og Udvandring (IOM) i tæt samarbejde med Europa-Parlamentet og Europa-Kommissionen. Den samlede mere end 1000 deltagere, som repræsenterede EU's medlemsstater, kandidatlandene, et udvidet EU's nabolande, USA, Canada, internationale, mellemstatslige og ikke-statslige organisationer (ngo'er) samt EU's institutioner.

Bruxelles-erklæringen er det vigtigste resultat af konferencen. Den har til formål at videreudvikle europæisk og internationalt samarbejde, konkrete foranstaltninger, standarder, bedste praksis og mekanismer til forebyggelse og bekæmpelse af menneskehandel. Derfor omfatter Bruxelles-erklæringen anbefalinger vedrørende forebyggelse af menneskehandel, beskyttelse af og hjælp til ofrene samt politimæssigt og juridisk samarbejde. Kommissionen giver høj prioritet til gennemførelsen af Bruxelles-erklæringen.

En konference arrangeret af Kommissionen "Turning the spotlight on trafficking in women" (fokus på handel med kvinder) den 5.-6. december 2002 i Siracusa på Sicilien bragte eksperter og politikere fra en række EU- og kandidatlande sammen. Eksisterende redskaber til bekæmpelse af menneskehandel på nationalt og EU-plan blev drøftet, og forebyggelses- og støtteforanstaltninger blev undersøgt med henblik på at eliminere denne trussel.

På konferencen bekendtgjorde man oprettelsen af "konsortiet", som støttes under den nye budgetpost. Konsortiets aktiviteter vil blive koordineret af en italiensk ngo, IRENE, med henblik på at støtte søsterorganisationer i seks medlemsstater⁴⁷ og Norge og hjælpe nogle af de ca. 500 000 kvinder og børn, som anslås at blive offer for menneskehandel hvert år i Europa.

13. Vold i hjemmet

Inden for rammerne af gennemførelsen af Beijing-handlingsplanen og på opfordring af det spanske formandskab i første halvdel af 2002 blev der offentliggjort en undersøgelse og en vejledning i god praksis vedrørende vold mod kvinder. Resultaterne af undersøgelsen blev drøftet af Rådet, som understregede betydningen af en tværfaglig tilgang, som er præget af en kombination af forskellige niveauer, til udryddelse af vold mod kvinder, af udveksling af god praksis inden for EU og af fortsat udvikling af oplysningskampagner. På denne baggrund vedtog Rådet under det danske formandskab et sæt indikatorer i december 2002.

Valget af disse indikatorer viser både en fælles bekymring og tilgang til vold i hjemmet i medlemsstaterne. I den sammenhæng udarbejder Kommissionen en meddelelse, som har til formål at samle de fælles elementer i politikkerne for forebyggelse og udryddelse af vold i hjemmet, og hvori disse nye indikatorer kan integreres med henblik på at forbedre foranstaltningerne på medlemsstatsplan og europæisk plan.

Anden fase af EF-handlingsprogrammet (2004-2008) til forebyggelse af vold mod børn, unge og kvinder og til beskyttelse af ofre og udsatte grupper (Daphne II-programmet) blev foreslået i december 2002. Forslaget bygger på den erfaring, som man har fået i forbindelse med gennemførelsen af det første program, og dette forslags struktur ligner strukturen for det oprindelige Daphne-program, som løber i perioden 2000-2003. Daphne-programmet samt dets projekter og resultater anerkendes i høj grad i og uden for Europa som et betydningsfuldt redskab mod vold og en model for god praksis, hvad angår tilvejebringelse af sammenhæng mellem regionale politikker og rammer samt regionale samarbejdsforanstaltninger.

14. Muslimske kvinder i Europa

Et andet initiativ, som blev fortsat i 2002, var integration af muslimske kvinder i det europæiske samfund. Kommissionen arrangerede den 8. marts den internationale kvindedag, som var tilegnet dette emne, og den 24. oktober 2002 var kommissionsmedlem Anna Diamantopoulou vært for en webstreaming-konference med henblik på at give muslimske kvinder fra hele Europa mulighed for at deltage i en interessant og teknisk set nyskabende drøftelse af, hvordan de opfatter deres rolle og integration i det europæiske samfund, og hvad de forventer af EU som reaktion.

Konferencen var et element i EU's indsats for at bekæmpe forskelsbehandling og fremme ligestilling og fulgte de besøg, som kommissionsmedlem Anna Diamantopoulou for nylig aflagde i de palæstinensiske områder og Israel. EU's budskab er, at det europæiske samfund er baseret på principperne menneskerettigheder, ligestilling mellem kvinder og mænd og ikke-forskelsbehandling. Mens det er sandt, at europæerne skal respektere muslimernes måde at leve på, skal muslimer, som bor i Europa, til gengæld respektere europæiske principper og regler.

47 Belgien, Danmark, Frankrig, Grækenland, Italien og Spanien.

EU har opfordret europæiske og nationale institutioner og organer såvel som de muslimske samfund selv til at øge indsatsen for at bekæmpe fremmedhad og muslimhad og for at forstå muslimske kvinders behov, værdier og ønsker. Der skal gøres mere for at erkende de hindringer, disse kvinder skal overvinde, for at få adgang til beskæftigelse og uddannelse, og deres bidrag til det samfund, de lever i.

15. Stening af kvinder

Dødsstraf anvendes ikke længere i medlemsstaterne. Således betragtes dødsstraf i sig selv, og navnlig når den håndhæves ved hjælp af stening, ikke som acceptabel. Desværre er stening mere udbredt, end vi tror, da man kun giver fænomenet ringe opmærksomhed på verdensplan. Kvinder er også i denne sammenhæng i høj grad udsat for forskelsbehandling. I 2002 blev 12 kvinder stenet til døde i Iran for lovovertrædelser af "moralisk" karakter. Mænd får "kun" amputeret hænderne for lignende lovovertrædelser.

I formandskabets konklusioner fra Det Europæiske Råds møde i Barcelona (15.-16. marts 2002) gav EU udtryk for bekymring over de oplysninger, som man havde modtaget om den mulige stening af en kvinde i Nigeria, og man opfordrede indtrængende de nigerianske myndigheder til fuldt ud at respektere menneskerettighederne og den menneskelige værdighed med særlig henvisning til kvinder.

I september 2002 blev den nigerianske højkommissær i London forelagt 1,3 millioner underskrifter mod den dødsstraf ved stening for utroskab, som en nigeriansk kvinde var blevet idømt. Amina Lawal på 30 år var i marts blevet fundet gyldig af en islamisk appeldomstol i staten Katsina efter at have født et barn uden for ægteskab. Den 24. september 2002 demonstrerede Belgien for Amina Lawal uden for den nigerianske ambassade i Bruxelles.

16. Afghanske kvinder

I EU var man i 2002 opmærksom på de hårdt prøvede afghanske kvinder. Der findes tusinder af enker i Afghanistans hovedstad. Kvinder tvinges til at tildække sig fra top til tå, nægtes adgang til uddannelse og ordentlig sundhedspleje, forbydes at arbejde med henblik på at forsørge deres familier og slås brutalt, hvis de ikke overholder de regler, som de pålægges af deres undertrykkere.

Den 9. oktober 2002 mødtes kommissionsmedlem Anna Diamantopoulou med den afghanske vicepræsident og første minister for kvindeforhold, Habiba Sorabi. Der blev givet udtryk for velvilje af begge parter. Begge parter var enige i, at forholdene for kvinder i Afghanistan ikke skulle glemmes, og de gav udtryk for deres vilje til at videreudvikle samarbejdet med henblik på at forbedre forholdene for kvinder i Afghanistan. Kapacitetsopbygning og uddannelse var sammen med EU-støttede projekter centrale emner i drøftelserne. Kommissionsmedlem Anna Diamantopoulou understregede også behovet for at inddrage kvinderne i alle aspekter af genopbygningen af landet og regeringsapparatet.

KAPITEL V

PERSPEKTIVER FOR 2003

17. Rammestrategien

Kommissionens arbejdsprogram for 2003 omfatter følgende horisontale prioriterede områder for alle generaldirektorater og tjenestegrene:

- Inkorporering af en kønsspecifik konsekvensanalyse i den overordnede konsekvensanalyse af nye forslag i nødvendigt omfang og fortsat integrering af kønsaspektet på udvalgte politikområder, som hidtil ikke har været gjort til genstand for integrering af kønsaspektet.
- Hver enkelt tjenestegren udbygger sin indsats for at indsamle kønsopdelte data og systematisk opdele alle dermed forbundne statistikker efter køn samt at udvikle lingestillingsindikatorer.
- Hvert enkelt generaldirektorat og hver enkelt tjenestegren integrerer moduler vedrørende integrering af kønsaspektet i uddannelsesplanerne for personalet på alle plan, navnlig på ledelsesplan.

18. Lovgivningsmæssige initiativer

Inden for lige behandling er en **omskrivning** af de eksisterende direktiver reaktionen på de nye retningslinjer for "bedre lovgivning", og den har til formål at forenkle og ajourføre eksisterende fællesskabslovgivning. Kommissionen vil iværksætte en åben høring vedrørende de mulige retningslinjer for denne omskrivning i årets første kvartal og planlægger at udarbejde et forslag i slutningen af året.

I 2003 har Kommissionen til hensigt at udarbejde en rapport om gennemførelsen af direktivet om forældreorlov, herunder betragtninger om grunden til at så mange fædre ikke udnytter denne ret.

19. Styrkelse af Lissabon-strategien

Som anført i Kommissionens meddelelse⁴⁸ til topmødet i Barcelona, vil der i 2003 blive udarbejdet en analyse af kønsbestemte forskelle, herunder de kønsbestemte lønforskelle.

20. Det græske og italienske formandskabs initiativer vedrørende kvinders deltagelse i beslutningstagningsprocessen

Med henblik på at færdiggøre indikatorerne fra Beijing om kvinders deltagelse i beslutningstagningsprocessen vil det græske og italienske formandskab udarbejde en analyse af kvinders deltagelse i beslutningstagningsprocessen i det økonomiske liv omfattende indikatorer. Dette vil falde sammen med oprettelsen af Kommissionens online-database vedrørende beslutningstagere, som vil omfatte både det politiske og økonomiske liv.

⁴⁸ KOM (2002) 14 endelig, 15.01.2002.